

Jaká je cena Eura?

Sociální dopady plynoucí pro nové členské země
z přidružení k eurozóně

Souhrn

Béla Galgóczi

Jaká je cena Eura?

Sociální dopady plynoucí pro nové členské země z přidružení k eurozóně

Souhrn

Béla Galgóczi

Evropsky odborový institut pro výzkum, vzdělávání a bezpečnost a ochranu zdraví při práci
(ETUI-REHS)
Spolupráce Národního institutu pro pracovní život a švédských odborů
(SALTSA)

Souhrn obsahu publikace *What price the euro? The social impact of euro-zone accession for the new member states* je dostupný v angličtině, češtině, francouzštině, maďarštině, němčině, polštině a slovenštině. Je volně stažitelný z webových stránek ETUI-REHS.

Sběr dat byl ukončen v dubnu 2006.

Z angličtiny přeložil I.L.T.S.

Nakladatel: ETUI-REHS, Brusel

Autorská práva vyhrazena

Tisk: ETUI-REHS

D-2006-10574-31

ISBN 2-87452-047-0

ISBN 2-87452-064-0 (pdf)

Ilustrace: Harald Leht - 'Landscape. Fuglsø. Mols', 1963, soukromá sbírka.

ETUI-REHS je finančně podporován Evropskou Komisí.

Obsah

Úvod	1
1 Makroekonomický rámec v nových členských státech	5
1.1 Dynamika hospodářství a transformace	5
1.2 Balassa-Samuelsonův efekt	11
1.3 Důsledky: přísnější kritéria SGP pro země SVE, než pro současné členy EMU	12
2 Výzvy sociálního zabezpečení a potřeby investic	14
3 Rozličné přístupy měnové politiky	17
3.1 Teorie ‘optimální měnové oblasti’	17
3.2 Režimy směnných kurzů v nových členských státech ve SVE	18
4 Přínosy a rizika přistoupení k eurozóně	20
4.1 Přístup ‘hlavního proudu’	20
4.2 Kritický přístup	21
4.3 Nedostatečný sociální dialog	23
4.4 Rysy typické pro jednotlivé státy	24
Literatura	27

Úvod

Tento souhrn knihy “Jaká je cena za euro? – Sociální a hospodářské důsledky přistoupení k eurozóně pro nové členské státy” (*What price the Euro? – The social impact of the euro-zone accession for the new member states*) je vypracován tak, aby dosáhl dvou cílů: za prvé předložit ve stručnější formě informace obsažené v úplné verzi knihy s přehlednou analýzou pro ty, kteří potřebují obecné pochopení vývoje a hlavních závěrů knihy, spíše než podrobné informace o každém státu; a zadruhé překladem do pěti jazyků (včetně tří středo- a východoevropských jazyků) umožnit širší dostupnost výsledků projektu.

Výzkumný projekt, který se skrývá za touto publikací, byl společným podnikem švédské sítě SALTSA a Evropského odborového institutu pro výzkum, vzdělávání a bezpečnost a ochranu zdraví při práci (European Trade Union Institute for Research, Education and Health and Safety - ETUI-REHS).

Nápad vypracovat projekt o sociálních a hospodářských důsledcích plynoucích z přistoupení nových členských států ze střední a východní Evropy (SVE) k eurozóně vyvstal z řady výzkumných projektů o Evropském paktu zaměstnanosti (European Employment Pact). Předcházející studie ETUI se zabývaly procesy v Cardiffu, Kolíně nad Rýnem a v Lucemburku a byly, kromě jiných záležitostí, zaměřeny na vzájemnou provázanost makroekonomické politiky a politiky zaměstnanosti. Jedna publikace zkoumala relevanci Evropské strategie zaměstnanosti (European Employment Strategy) pro nové členské státy. Bylo tudíž logické prozkoumat, jaké důsledky by mohl mít úprk k euro, včetně přijetí kritérií paktu stability a růstu (Stability and Growth Pact - SGP), na celkovou perspektivu rozvoje a zejména na trhy práce. Nyní je jasné, že střednědobé makroekonomické politiky nových členských států jsou stále řízeny harmonogramem jejich přistoupení k EMU s dalekosáhlými důsledky pro celé hospodářství a společnost. Protože jednou ze základních ctížádostí Evropského paktu zaměstnanosti je nalézt rovnováhu mezi makroekonomickou politikou a udržitelným růstem zaměstnanosti, a ústředním cílem Lisabonské strategie je ‘více a lepších pracovních míst’, je klíčové prozkoumat, jak se tyto cíle projevují v nových členských státech v souvislosti s přistoupením k eurozóně.

Naším cílem je poskytnout přehled, stát od státu, o volbách a možnostech politik souvisejících s přijetím eura a dopadech na veřejné diskuse a sociální dialog na národní úrovni. Zkoumali jsme také možný důsledek přistoupení k eurozóně na skutečnou konvergenci, sociální ochranu a růst zaměstnanosti.

Kritéria Paktu stability a růstu (SGP) jsou dobře známa a zdokumentována (Gros et al. 2004; ECB 1999). Avšak stojí za to si připomenout jejich hlavní prvky, vlastnosti a důvody, na kterých jsou vystavěna.

Jedinečným prvkem eurozóny je, že měnová politika je centralizovaná v rukou Ústřední evropské banky (European Central Bank), zatímco fiskální (rozpočtová a daňová) politika zůstává decentralizovaná v rukou jednotlivých členských států. Tudíž se uznává, že fiskální politika, aby se podpořila odpovědnost ECB za udržování cenové stability a předcházení parazitování, musí podléhat pravidlům, aby se zajistila disciplína ve veřejných financích. Tato pravidla se skládají ze dvou pilířů. Zaprvé, u členských států nesmí obecný poměr státního schodku/HDP překročit 3% (pouze za výjimečných okolností) a obecný poměr státního dluhu/HDP nesmí překročit 60% (v případech vyššího poměru zadluženosti musí být tento dluh snížen). Jak byly tyto referenční hodnoty vybrány? Bylo navrženo (Thygesen, 2002), že 60% byl průměrný ukazatel celkové zadluženosti členských států EU v roce 1990 a pokud státy udrží svoje schodky na mezi 3%, pak by jejich zadluženost směřovala k 60% za předpokladu, že jmenovitý HDP roste s trendem přírůstkem o asi 5% reálného růstu (o kterém se tenkrát předpokládalo, že je potenciálním nárůstem výkonu EU) plus 2% inflace (v souladu s inflačním cílem ECB). (Orban a Szapáry 2004)

Přijetí Eura je v nových členských státech ve SVE zarámováno do velmi zvláštních souvislostí. Protože jsou přechodnými ekonomikami, v nichž probíhá dynamická změna, jsou jejich sociální a hospodářská prostředí zásadně odlišná od prostředí již zavedených tržních ekonomik eurozóny. Za prvé se ptáme, co je tak naléhavé a co nutí tyto státy, jež se natolik liší od hlavních států eurozóny a nalézají se v odlišné fázi vývoje, ke 'svěrací kazajce' eura?

Při zkoumání současných diskuzí o přistoupení k eurozóně se můžeme podívat nad tím, nakolik se tato otázka řeší na značně zjednodušeném, technickém základě na většině úrovni vytváření politik. Bere se jako samozřejmost, že brzké přistoupení k eurozóně je přínosem pro rozvoj všech těchto států.

Horst Koehler (jakožto tehdejší ředitel MMF) v hlavním projevu na mezinárodní konferenci řekl:

Přistoupení k oblasti společné měny poskytne další významné posílení hospodářského rozvoje [v zemích SVE – BG] prostřednictvím zvýšeného objemu obchodu a finančních toků tím, že se sníží náklady na transakce a odstraní se tržní rizika. Ale to neznamená, že to bude čas pro odpočinek. Zisky z přijetí eura nebudou přibývat automaticky.

Někteří vnější pozorovatelé dodávají, že se mají očekávat určité obtíže a oběti od splnění maastrichtských kritérií, ale že budou vykompenzovány přijetím eura. Očekávají se nižší rizika a vyšší objem obchodu a investic a předpokládá se rovněž nadbytek rychlosti růstu (European Policy Centre 2004; MMF 2004).

U tohoto výkladu se tato otázka zabývá pouze tím, jak budou vlády schopny usnadnit svým občanům spolknutí hořké pilulky fiskálních a měnových opatření. Zpráva Světové banky (Světová banka 2004) tvrdí, že 'státy visegrádské skupiny (zejména Česká republika, Maďarsko a Polsko) budou potřebovat delší časová období, aby dostaly fiskální schodky – a v některých případech i inflaci (Maďarsko a Slovenská republika) – pod kontrolu, a nebudou v postavení, aby přijaly euro, až do roku 2008–2010', a potom dodává 'Slabá veřejná podpora vlád a politická nestabilita v některých zemích komplikují vytváření hospodářských politik a uskutečňování reforem'. Zsigmond Járαι, prezident Maďarské národní banky, prohlásil v rozhovoru, že 'zavedení eura je otázkou síly: zatímco je výhodou pro podniky, pak pro politiku a politiky nese náklady, protože musí být stlačen schodek rozpočtu' (Napi 2004).

Dokonce název vládních plánů harmonogramu pro přistoupení k eurozóně hodně vypovídá, zejména 'plány konvergence', často zahrnují pojem 'splnění kritérií konvergence', jako kdyby fiskální a měnové konvergence zahrnuté ve splnění maastrichtských kritérií byly nedílnou součástí dosažení celkového cíle všech nových členských států, zvláště hospodářské a sociální konvergence s hlavními státy Evropy (přesněji uváděné jako 'skutečná konvergence'). Navíc politické ovzduší národních přístupů je podivné. Po dlouhém procesu přistoupení k EU s vrcholným obdobím, které se vyznačovalo 'úprkem do EU' se všemi technickými záležitostmi transpozice *acquis (komunitního práva)*, se nyní nové členské státy nacházejí se stejnou setrvačností 'v úprku do eurozóny'. A přestože splnění kodaňských přístupových kritérií bylo nazíráno jako závod, přičemž státy podrobně sledovaly výkonnost jednoho každého z nich, dá se stejný vzorec chování pozorovat v souvislosti s přistoupením k eurozóně.

Peter Papánek, mluvčí slovenského ministerstva financí, prohlásil: 'Máme reálnou příležitost, že splníme maastrichtská kritéria včas. Pro malou a otevřenou ekonomiku jakou je Slovensko je v jejím nejvyšším zájmu připojit se k rozvinutým ekonomikám co nejdříve'. Dodal: 'I přesto nebude Slovensko běžcem v čele, protože Estonsko, Litva a Slovinsko budou rychlejší' (*Népszabadság* 2005).

Rámec přistoupení k EMU se jeví více v souvislosti s 'řízením' a 'splněním', než s uvědomělou volbou politiky vycházející ze zvážení kladů a záporů daného procesu ve smyslu priorit národního rozvoje a rozhovorů se sociální partnery.

Vyhodnocení důsledků přijetí eura na skutečnou konvergenci, sociální zabezpečení a zaměstnanost nebylo provedeno v žádné z dotčených zemích a toto téma se neřešilo ani v publikacích, anebo v diskuzích.

Pokud prozkoumáme situaci jednotlivých zemí, musíme zdůraznit, že při posuzování možných přínosů a nevýhod vstupu do EMU a jeho

načasování se s novými členskými státy nedá nakládat jako s homogenní skupinou.

Zaprvé existuje zásadní rozdíl mezi státy podle jejich měnového režimu. U pobaltských států s jejich uspořádáními měnového koše (nebo pevně stabilizované (vázané) měny v případě Lotyšska), znamená jejich neschopnost udržovat nezávislou měnovou politiku, a tak se nezdá, že by z dlouhého přechodného období získaly významné přínosy. U států s plovoucím měnovým kurzem a individuálními měnovými politikami je však toto mnohem složitějším problémem v souvislosti s tím, které národní charakteristiky a priority státu se stanou rozhodujícími prvky.

Současně mají státy SVE významné společné rysy, které je odlišují od současných států eurozóny.

V této souvislosti vystávají tři hlavní úvahy:

1. Jejich odlišné makroekonomické profily, typické podstatně nižšími hladinami HDP, větší dynamikou (například téměř ve výši 10% jmenovité míry růstu, vysokým, ale nevyrovnaným růstem produktivity práce), pokračující transformací a konvergencí (proces dohánění).
2. Vyšší sociální rizika ve formě 'deficitu sociálního zabezpečení' nashromážděného během transformace s velkými napětími na trhu práce (nízká zaměstnanost a/nebo vysoká nezaměstnanost) a nárůst chudoby a nerovnosti, které vyžadují zvláštní pozornost zejména pokud se vezme jako reference Evropský sociální model.
3. Hospodářská zaostalost, která vyvolává potřebu vyšších investic. Tyto státy zoufale potřebují veřejné investice do infrastruktury, zdravotní péče, vzdělávání, výzkumu a vývoje a ochrany životního prostředí, aby se vyvolala konvergence s jejich rozvinutějšími protějšky v EU a aby splnily svoje závazky týkající se přijetí *acquis communautaire* (komunitního práva).

Tudíž naše teze vedou ke dvěma závěrům:

1. Vzhledem ke svým odlišným makroekonomickým profilům a přechodné povaze nejsou kritéria SGP ve své současné podobě vhodná pro nové členské státy ve SVE.
2. Na druhé straně jsou, vzhledem k jejich zvláštnímu charakteru po přechodu, vysokým sociálním rizikům a hospodářské zaostalosti, potřebou vysokých veřejných investic, výdajů na sociální zabezpečení a růst zaměstnanosti, v jejichž důsledku vyplynou z nepřiměřených měnových a fiskálních kritérií zbytečná omezení, a ta poškodí jejich budoucí rozvoj. To se rovněž sváří s cíli Lisabonské strategie a se zásadami Evropského sociálního modelu.

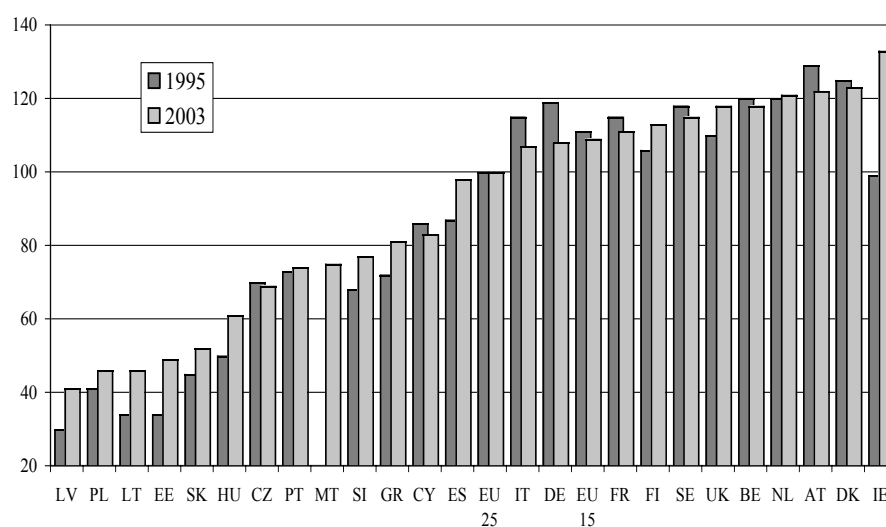
1 Makroekonomický rámec v nových členských státech

Nové členské státy ve střední a východní Evropě mají významné společné rysy, které je odlišují od současných států, které jsou členy eurozóny. V tomto oddíle předložíme nejvýraznější odlišnosti ve smyslu makroekonomického vývoje.

1.1 Dynamika hospodářství a transformace

Státy SVE jsou podstatně chudší než jejich západní protějšky. Jejich HDP na hlavu činí zhruba 50% průměru 25 států EU (EU-25) při započtení rozdílů kupní síly (bez této korekce – jen podle parit směnných kursů – by činil méně než jednu čtvrtinu).

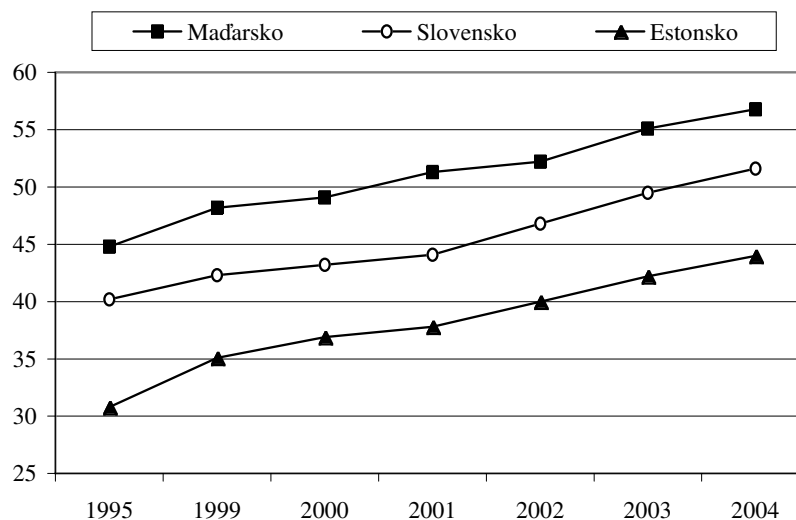
Obrázek 1: HDP na hlavu 1995–2003 v PKS, EU-25=100

Pramen: ETUI/ETUC (2005) Benchmarking Working Europe, Brusel.

Skutečná konvergence, hlavní cíl těchto států, je ještě daleko. Obrázek 2 toto ukazuje podrobněji v případě tří zemí. V období 1995–2004 rostl HDP na hlavu velmi rychle ve srovnání s průměrem patnáctky EU (EU-15) (PKS), ze 30,8% na 44,0% v Estonsku, ze 40,2% na 51,4% na Slovensku a ze 44,8% na 56,8% v Maďarsku.

Obrázek 2: HDP/hlavu jako % průměru patnáctky EU v PKS, 1995-2004

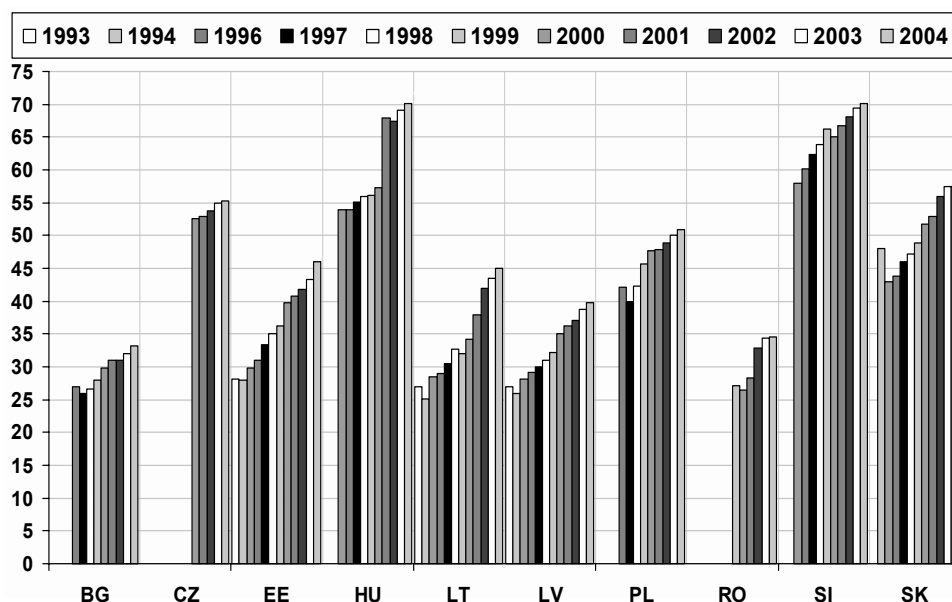
Pramen: L. Podkaminer et al. WIIW Research Reports 303, 2004.

Druhým významným prvkem je větší dynamika a jejich ‘transformační charakter’. Národní hospodářství se ještě nacházejí v transformaci a jsou typická dynamickým růstem včetně výjimečných a nevyrovnaných nárůstů produktivity práce. Jejich ‘transformační charakter’ se rovněž projevuje ve smyslu deformací (rozdílné struktury cen a nákladů), jakožto dědictví jejich dřívějších hospodářských modelů a disproportionality (vztahy mezi mzdou a produktivitou práce) díky bouřlivým transformačním procesům. V těchto zemích je základní restrukturalizace, která je nezbytná pro jejich opětovné začlenění do světového hospodářství a přechod k tržnímu hospodářství, ještě nedokončená (velké a neefektivní zemědělské sektory v některých zemích, jakož i nedořešené problémy ohledně oceli, uhlí a hornictví). Tyto faktory mají důsledky pro budoucí vývoj.

Skutečný růst HDP v nových členských státech činí v průměru okolo 5%, což je dvakrát více, než ve státech patnáctky EU, přičemž ve většině případů je jmenovitý růst téměř 10%.

Zlepšení produktivity práce ukazuje rovněž obdivuhodné neustálé dohánění průměru patnáctky EU. Obrázek 3 předkládá průměrnou produktivitu práce v PKS (postkomunistických státech) (vyjádřena v dohánění směnných kurzů vypadá mnohem velkolepěji, ačkoli jsou úrovně nižší). To, že vývoj produktivity práce je nerovnoměrný mezi jednotlivými odvětvími, je rovněž prvek transformace (dohánění) hospodářství. Dynamika produktivity práce v průmyslu a obecně v obchodním sektoru hospodářství je mnohem vyšší, než v neobchodním sektoru. Tento jev bude mít hlavní vliv na budoucí vývoj (viz oddíl 2.2).

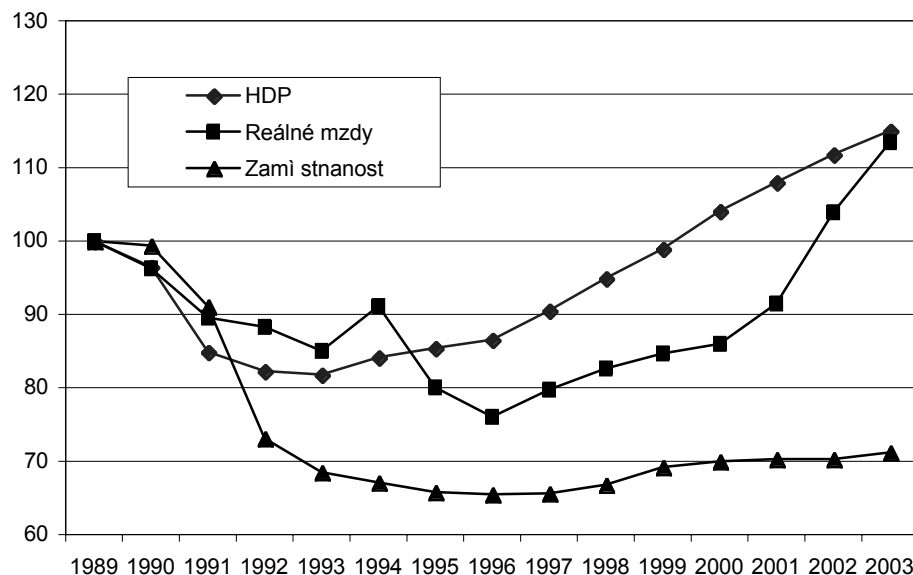
Obrázek 3: Produktivita práce vyjádřená jako produkt na pracovníka v PKS, % průměru EU-15

Pramen: Vychází z údajů Eurostatu (převzato z kapitoly o Estonsku).

Tento ‘transformační charakter’ daných zemí se také projevuje jinými formami. Pokud se podíváme na některé z jejich rozvojových charakteristik v posledním desetiletí, můžeme pozorovat bouřlivé procesy, které se zde dají demonstrovat na příkladu Maďarska. Obrázek 4 nezobrazuje vzorec vyrovnaného rozvoje. Nejvíce bije do očí to, jak se trend růstu HDP odchyľuje od rozvoje zaměstnanosti (to je společnou vlastností všech států SVE a označuje se jako ‘růst bez pracovních příležitostí’). Vývoj mezd nadrží krok s vývojem produktivity práce, a to vede v posledním období ke korekcím. Tyto nerovnováhy pravděpodobně vyústí v budoucnu v další korekce, které budou vyžadovat určitou makroekonomickou přizpůsobivost (pružnost).

Obrázek 4: Maďarsko: HDP, reálná mzda a zaměstnanost, 1989–2003
(1989 = 100)

Pramen: Porovnání pracovních sil v Evropě (ETUI 2005).

Také struktura cen a nákladů jsou v nových členských státech zcela odlišné ve srovnání s patnáctkou EU a samy o sobě ukazují významnou mezeru mezi směnným kurzem a paritou kupní síly.

Tabulka 1: Relativní cenové hladiny koncové spotřeby domácností včetně DPH, rok 2002

Pětadvacítka EU	96
Patnáctka EU	100
Oblast Eura	97
Česká republika	53
Estonsko	56
Kypr	83
Litva	51
Lotyšsko	50
Maďarsko	55
Malta	72
Polsko	57
Portugalsko	74
Slovensko	44
Slovinsko	73

Pramen: Eurostat (vychází z kapitoly o České republice).

Rovněž je rozhodující, že úroveň mezd a produktivity práce jsou mnohem nižší ve srovnání s patnáctkou EU.

Tabulka 2: Úroveň produktivity práce a mezd v osmi státech SVE ve srovnání s Rakouskem (rok 2003)

	Produktivita práce (HDP na pracovníka, PKS)	Mzdy (PKS)
Česká republika	64	43
Maďarsko	65	42
Polsko	51	44
Slovensko	56	31
Slovinsko	73	61
Estonsko	45	37
Lotyšsko	42	29
Litva	46	29
Rakousko	100	100

Poznámka: Rakousko = 100.

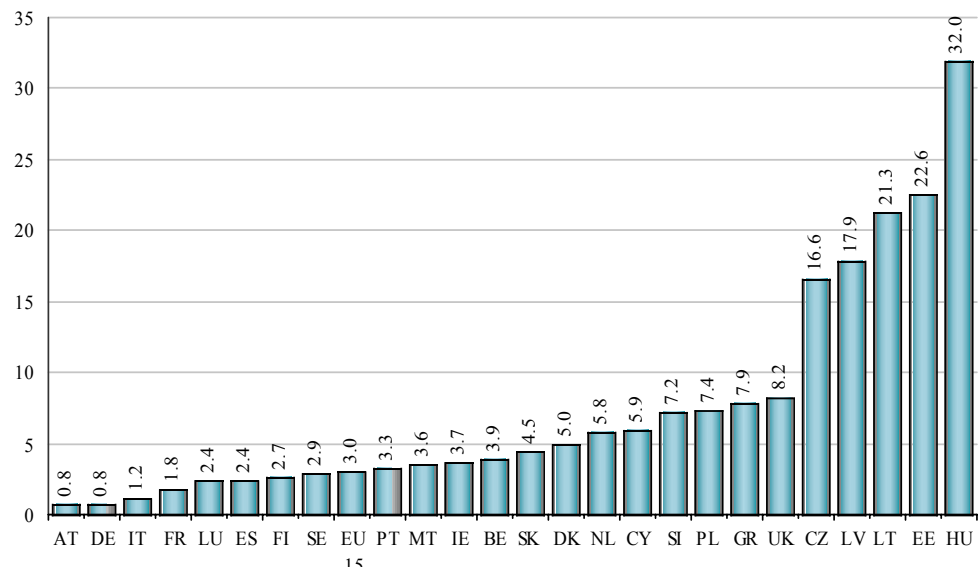
Pramen: Podkaminer et al. (2004), vychází z české zprávy.

Tabulka 2 jasně ukazuje, že mzdová mezera mezi novými členskými státy ve SVE a patnáctkou EU (zde zastoupenou Rakouskem) je podstatně větší, než mezera v produktivitě práce. To ukazuje, že mzdy nejsou nízké jenom v absolutních číslech, ale také zaostávají ve vztahu k výkonnosti hospodářství (úroveň produktivity práce). V některých zemích, jako je Maďarsko, Slovensko a Česká republika, je tato mezera mezi mzdami a produktivitou práce velmi značná.

Všechny tyto záležitosti je třeba vidět v souvislostech současné dynamiky růstu mezd. Jak ukazuje obrázek 5, růsty reálných mezd ve většině nových členských států ve SVE v letech 2000–2003 značně překonaly vývoj mezd v členských státech eurozóny. V některých zemích jako jsou Česká republika, pobaltské státy a zejména Maďarsko to bylo vnímáno jako neudržitelné.¹ Avšak dá se na to také nazírat jako na úpravu stavící na dříve nashromážděných rezervách v produktivitě práce. Jak vidíme, jsou úrovně mezd ještě stále daleko pod úrovněmi produktivity práce. Ještě zbývá ujít dlouhý kus cesty, přestože maastrichtská kritéria vrhají v současné době pochybnost na další korekce.²

1. Nadměrný růst mezd (vyšší než nárůst produktivity práce) byl kritizován ekonomickými analytiky, evropskými institucemi a mezinárodními investory. Tento proces byl vnímán nejen jako ohrožující konkurenceschopnost, ale rovněž jako vytvářející inflaci, a tudíž ohrožující hospodářskou stabilitu a měnovou konvergenci. Na druhé straně nebyl ovlivněn vývoz.
2. Především proto, že by takovými 'korekcemi' byl ohrožen inflační cíl.

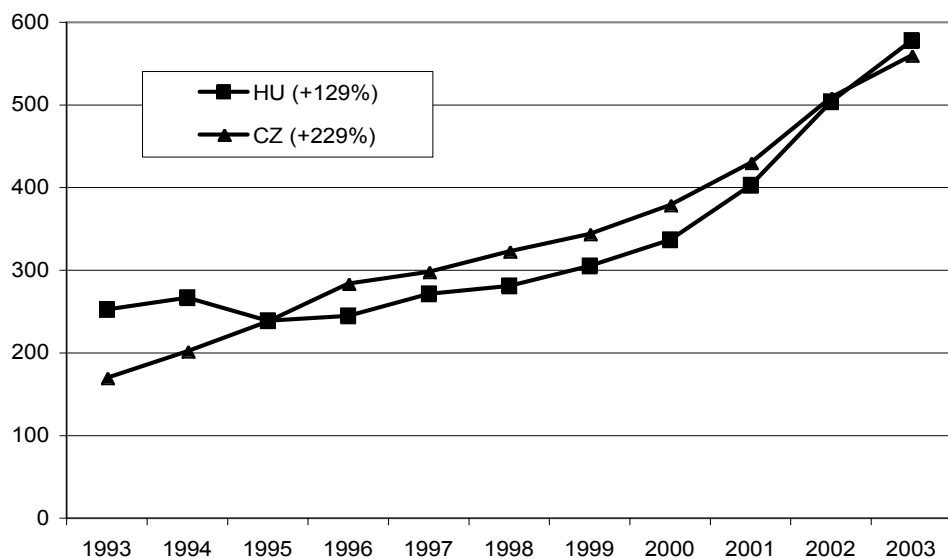
Obrázek 5: Růst reálných mezd letech 2001-2003 (2000=100)

Pramen: ETUI/ETUC (2005) Benchmarking Working Europe, Brusel.

Obrázek 6 na příkladech České republiky a Maďarska také ukazuje, jak v posledním desetiletí vzrostly mzdy (vyjádřené v eurech). (Zde je možno poznamenat, že 32% nárůst reálných mezd uvedený u Maďarska na obrázku 5 pro roky 2000–2003 se zdá jako nárůst o 60% v číslech převedených na euro!).

Obrázek 6: Dynamika mzdového vývoje v České republice a v Maďarsku v eurech (průměrné mzdy)

Pramen: Databáze WIIW 2003, ETUI 2004.

Obrázek 6 rovněž ukazuje vliv zhodnocování měn států SVE vůči euru. Taková úprava (kombinace vysokých růstů reálných mezd a zhodnocování měny) rovněž nebude podle kritérií SGP možná.

Zde by se měl zdůraznit další významný faktor. Příklad Maďarska s jeho 'mzdovou korekcí' poskytl důležité ponaučení. Ačkoli to nezpůsobilo překážky ve smyslu hospodářské výkonnosti (zejména výkonnosti vývozu a zahraničních investic), skutečně to způsobilo překážky ve smyslu měnové a fiskální konvergence, jejichž působením se Maďarsko ocitlo na konci řady ve smyslu přistoupení k EMU. Je však zajímavé, že tento proces spustil významné kvalitativní změny ve struktuře hospodářství a přinesl s sebou zvýšení zahraničních investic, které se posunuly směrem k vyšší přidané hodnotě a k činnostem méně náročným na práci.

Existuje široký konsensus, že 'profil hospodářství s nízkými mzdami' nepředstavuje pro tyto země budoucnost. Bude důležitou výzvou odtrhnout se od profilu hospodářství s nízkými mzdami, a současně přitom neohrozit přistoupení k EMU, nebo, když už budu členy EMU, 'modernizační' proces.

Čísla a tabulky, které jsme předložili, ukazují bouřlivé hospodářské procesy a nevyvážený charakter hospodářství v transformaci a dohánějí ostatní. Podstatou je, že další korekce ještě přijdou a budou vyžadovat makroekonomickou přizpůsobivost.

1.2 Balassa-Samuelsonův efekt

Řadu charakteristických prvků přechodných (transformujících se) ekonomik vyjadřuje Balassa-Samuelsonův efekt.

Balassa-Samuelsonův efekt (Balassa 1964; Samuelson 1964) se dá považovat za klíčový pro stanovení vhodných politik směnného kurzu pro přistupující země před vstupem do EMU.

V rozvíjejícím se hospodářství, které dohání úrovní příjmů hladiny v hospodářsky rozvinutějších zemích, bude produktivita práce v sektorech s obchodovatelným zbožím mít tendenci růst rychleji než v sektorech neobchodních (Organizace spojených národů 2001, 1). Protože růst mezd má sklon být více či méně stejný ve všech odvětvích, tak se relativně rychlejší růst produktivity práce v obchodních odvětvích v přistupujících státech přemění na vyšší míru inflace, pokud směnný kurz zůstane konstantní (Buiter a Grafe 2002).

Balassa-Samuelsonův efekt vzniká v důsledku rozdílu růstu produktivity práce, který vyústí v rovnovážné zhodnocení skutečného směnného kurzu v dohánějícím hospodářství (Szapári 2004).

Výsledky simulace ukazují, že tento efekt může být v jednotlivých zemích velmi odlišný (Egert 2002). Zjištění ukazují, že v České republice, na Slovensku a ve Slovinsku je vliv růstu produktivity práce na inflaci odlišný, vztaženo k Německu, a spadá do intervalu od 0,9% do 1,3%. V Polsku a v Maďarsku je vliv Balassa–Samuelsonova efektu větší než v ostatních zemích a leží v intervalu od 2,6% do 3,5% v Maďarsku a od 1,5% do asi 3,3% v Polsku. Doyle et al. odhadují, že velikost Balassa–Samuelsonova efektu má být průměrně 1% až 3% za rok (Doyle et al. 2001, 10).

Během posledních několika let všechny měny států SVE zaznamenaly silné reálné zhodnocení vůči euru.

Balassa–Samuelsonův efekt v průměru znamená, že v případě pevně stanovených směnných kurzů bude inflace vyšší o 1% až 3% ve srovnání s průměrem EU. Jinými slovy rovnovážná úroveň inflace je o 1 až 3 procentní body vyšší v nových členských státech ve SVE, než v patnáctce EU (de Grauwe 2004).

György Surányi, bývalý předseda Maďarské národní banky, shrnuje v nedávné publikaci protichůdné vlivy kritérií SGP následovně: 'Protože potenciál růstu v nových členských státech ve SVE je vyšší, a také se rychle zvyšuje produktivita práce, budou se jejich měny v reálných číslech zhodnocovat. Za takových podmínek neexistuje žádný způsob, jak splnit současně kritérium stability směnného kurzu a kritérium inflace' (Surányi 2005).

1.3 Důsledky: přísnější kritéria SGP pro země SVE, než pro současné členy EMU

Jmenovité míry růstu v nových členských státech se pohybují mezi 7% a 11%, jako výsledek reálných mír růstu ve výši 4–5% a indexů spotřebitelských cen o 2–4 procentní body vyšší než v eurozóně. Předpokládejme, že udržitelná fiskální situace vychází z toho, že poměr HDP/dluh nepřesáhne 60%, pak činí maximální přijatelný fiskální schodek pro státy SVE 4–5% ročně. Jmenovitá kritéria tedy musí být při použití na kandidáty ze SVE pro vstup do EMU přísnější (Surányi 2005).

Pokud jsou použita stejná jmenovitá kritéria pro nové členské státy, jsou přísnější a méně vhodná, než pro současné členy eurozóny. Toto je jasně případ s kritériem inflace a fiskálním kritériem (je rovněž velmi dobře známo, že většina států SVE má úroveň státního dluhu dosti nízko pod 60%).

Také jsme zmínili, že transformační charakter a zděděné 'disproporcionality' (například úrovně cen, nákladů a mezd) u těchto

zemí činí korekční úpravy nezbytnými. Tyto korekce se nedají provést ve 'svěrací kazajce' Maastrichtu.

Výsledkem je, že použití kritérií SGP stejným jmenovitým způsobem poškodí růstový potenciál, zabrání růstu zaměstnanosti a skutečné konvergenci.

2

Výzvy sociálního zabezpečení a potřeby investic

Nové členské státy SVE se rovněž liší z hlediska vyšších sociálních rizik, přičemž zoufale potřebují investice do veřejného sektoru (infrastruktury, vzdělávání, zaměstnanosti, výzkumu a vývoje).

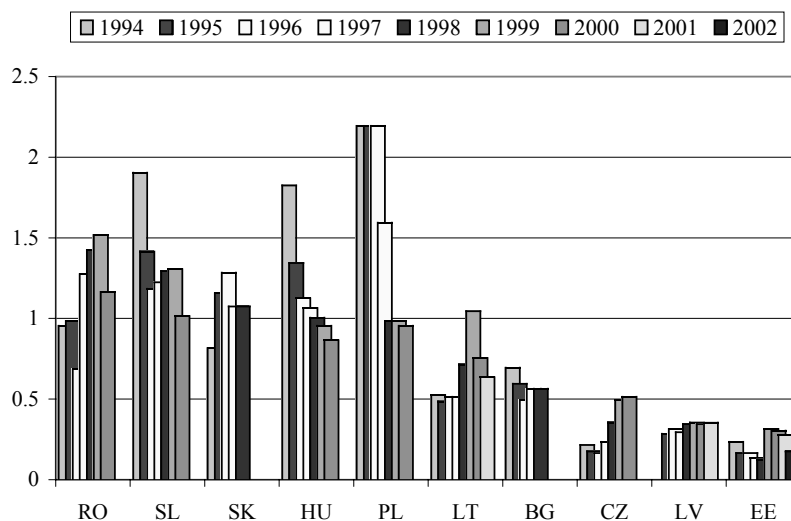
Hospodářství v transformaci, která úspěšně zvládla zásadní strukturální změnu v minulém desetiletí a většina z nich čelí závažným výzvám v oblastech sociální a sociálního zabezpečení, se liší stát od státu. Dokonce Světová banka v jedné ze svých nedávných zpráv varovala před riziky sociálního zabezpečení při přistoupení k eurozóně a poukázala na nezaměstnanost, chudobu a stále rostoucí regionální rozdíly (Světová banka 2004). Je široce známo, že míry zaměstnanosti jsou typicky nízké, s výjimkou Slovinska a České republiky, v některých státech jsou ještě zesílené vysokou nezaměstnaností (zejména v Polsku a na Slovensku), chudobou a sociálním vyloučením. Výdaje na zdravotní péči a vzdělání v posledním desetiletí klesaly a politiky rozvoje pracovního trhu trpí chronickými rozpočtovými omezeními. András Inotai, maďarský ekonom, charakterizuje tuto situaci jako přeměnu počátečního 'deficitu modernizace' v 'deficit sociální' (Inotai 1999). Tato analogie odkazuje na skutečnost, že kromě přímých zahraničních investic byla v těchto zemích v posledním desetiletí dalším hlavním zdrojem strukturální přeměny a modernizace omezení sociální ochrany. Proběhlo podstatné přesměrování příjmů od obyvatelstva k podnikatelské sféře. To také vysvětluje, proč se v kritické fázi restrukturalizace podstatně opozdil vývoj mezd za růstem produktivity práce (například v Maďarsku uprostřed devadesátých let a na Slovensku v letech 2000–2003).

Když se podíváme na otázky a cíle zaměstnanosti tak, jak jsou také často řešeny v národních zprávách obsažených v této publikaci, pak mají národní akční plány zaměstnanosti (National Action Plans for Employment (NAPE)) většiny zemí zformulovány ctižádostivé cíle, aby zlepšily danou situaci se zvláštním pozorností věnovanou míře zaměstnanosti, nezaměstnanosti mladistvých, dlouhodobé nezaměstnanosti a ohroženým skupinám.³

Obrázek 7 ukazuje, že výdaje na politiku rozvoje pracovního trhu jsou velmi nízké a v některých případech klesají. Je dlužno dodat, že výdaje na aktivní opatření činí jen malinkou – a ve většině případů klesající – část celkových výdajů (více o tomto problému naleznete v publikaci autorů Galgoczi, Lafouciere a Magnusson 2004).

³ Další podrobnosti o národních akčních plánech rozvoje jednotlivých zemí naleznete v kapitolách o příslušných zemích v této publikaci.

Obrázek 7: Výdaje na pracovní politiku

Pramen: Raul Eamets, overview report, based on Eurostat data, 2003.

Ustanovení NAPE o zlepšení aktivních politik rozvoje pracovního trhu byla často zatlačena do pozadí, protože rozpočty byly nedostatečné na to, aby pokryly dokonce i pasivní opatření.

Stojí za to se zeptat, jak jdou ctižádostivé cíle plánů NAPE u nových členských států dohromady s jejich plány na měnovou a fiskální konvergenci při úprku k euru.

Keune a Rhodes (Keune a Rhodes 2005) prokoumali kandidáty na přistoupení k EMU ze dvou hledisek: (i) 'tlaky na veřejné výdaje' a (ii) 'stresu sociálního zabezpečení'. 'Index sociálního rizika' byl vytvořen ze tří složek: nezaměstnanost, riziko chudoby a poměr závislosti důchodců. Kombinací těchto faktorů stanovili různé hladiny sociálního rizika mezi kandidáty na přistoupení k EMU a posoudili sociální výzvy, kterým tyto země čelí v jejich úprku k euru.

Slovinsko je státem s nejlepší situací ve skupině zemí SVE s nízkým stresem sociálního zabezpečení, vysokými sociálními výdaji a relativně nízkým dluhem.

Česká republika, přestože trpí nízkou až prostřední výší zadluženosti a vysokým deficitem, má nízkou úroveň sociálních výdajů, vysokou míru zaměstnanosti a nízkou úroveň 'stresu sociálního zabezpečení'.

Tyto dvě země nečelí závažným problémům sociálního zabezpečení v procesu přijetí eura.

Pobaltské státy mají střední úroveň zaměstnanosti, nízké deficity a nízké sociální výdaje, ale vysokou míru 'stresu sociálního zabezpečení';

nemusejí se bát dalšího zhoršení své situace v sociálním zabezpečení kvůli rychlé cestě ke vstupu do eurozóny, ale jakmile budou uvnitř EMU, budou muset své problémy se sociálním zabezpečením řešit.

Maďarsko je v přechodné situaci se svým vysokým dluhem, vysokou mírou deficitu a střední úrovni sociálních výdajů. Při relativně nízkém 'indexu sociálního stresu' není pravděpodobné, že by EMU, přestože je omezujícím faktorem, ohrozila sociální situaci.

Na Slovensko a Polsko se dá nazírat jako na rizikové země, kde by omezení veřejných výdajů uvalená EMU mohla vyústit v závažné sociální napětí. Při nízké úrovni zaměstnanosti a vysoké nezaměstnanosti, jakož i velkém stresu sociálního zabezpečení, čelí tyto země zásadním sociálním výzvám a obtížným volbám politik během přistoupení k EMU.

Na druhé straně veřejné investice do vzdělávání, zdravotní péče, výzkumu a vývoje, infrastruktury a ochrany životního prostředí jsou pro budoucí vývoj všech těchto zemí nanejvýš důležité. Navíc podstatné investice (například do infrastruktury a péče o životní prostředí) jsou podle *komunitního práva (acquis communautaire)* povinné. Je třeba podotknout, že dokonce i když finanční přesuny z fondů regionálního rozvoje a fondů soudržnosti EU napomohou k dosažení těchto cílů, čistý vliv na fiskální postavení bude záporný. Zatímco národní příspěvky (podmínky pro převody v EU) jsou placeny z ústředního rozpočtu, podpora jde přímo do hospodářství (například zemědělským výrobcům) nebo do investic.

Takové investice jsou naléhavě potřebné, pokud se tyto státy mají vyvinout ze stavu 'subdodavatelů s nízkými mzdami' směrem ke znalostní společnosti. Pokračující vývoj v některých nových členských zemích může být paradoxně zaměřený na opuštění hospodářského profilu s nízkými mzdami a posílení 'znalostního profilu', pokud budou kritéria SGP vykládána rigidně a na krátkodobém základě.

3

Rozličné přístupy měnové politiky

Základní teze je, že otevřená hospodářství s těsnými obchodními vztahy na EU získají z pevných směnných kurzů, protože klesnou náklady na transakce v mezinárodním obchodě. Při vyloučeném kurzovním riziku se předpokládá, že větší dělba práce v rozšířené oblasti eura zvýší sociální zabezpečení. Frankel a Rose (2002) navrhli, že důvody pro členství v měnové unii jsou docela významné – předpokládá se, že obchod s ostatními členy měnové unie vzroste třikrát, a tudíž požene skutečný růst a přínosy sociálního blahobytu. Odborníci MMF také argumentují, že vytvoření obchodu ovlivní měnovou unii také prostřednictvím přínosů ve smyslu přímých zahraničních investic.

3.1 Teorie ‘optimální měnové oblasti’

Přistoupení států SVE k EMU bylo široce diskutováno v rámci teorie optimální měnové oblasti (OMO), jak ji předložili Mundell (1961) a McKinnon (1963). Hlavní použitá kritéria jsou otevřenost a asymetrické šoky. V rámci OMO státy, které zvažují přijetí měnové unie, budou zvažovat možné přínosy kurzové stability pro mezinárodní obchod v porovnání s náklady na vzdání se nezávislé měnové politiky.

Obchod zemí ze SVE s patnáctkou EU vyjádřený jako procento HDP je asi tak vysoký jako u současných členů EMU po více než čtyřech letech členství v EMU. Vývoz do EU jako procento HDP je v průměru 28,7% u států SVE ve srovnání s 26,8% u členských států EMU (2001). Ekonomická integrace s EU je mnohem silnější u států SVE, než u členských států mimo EMU – Dánska, Švédsko a Velké Británie UK (v průměru 16,5%) – což by je nepochybně kvalifikovalo pro připojení k měnové unii (De Grauwe a Schnabl 2004).

Dalším významným hlediskem je synchronizace hospodářských cyklů, odolnost vůči asymetrickým šokům, pružnost cen a mezd a mezinárodní mobilita pracovní síly. Některá z těchto kritérií nesplňují současní členové oblasti eura. V budoucnosti a při zvážení možného divergentního vývoje by toto mohlo způsobit vysoké náklady v souvislosti s udržováním měnové unie.

Za předpokladu, že hospodářské struktury a podnikatelské cykly ve střední a východní Evropě budou velmi odlišné od těch, které probíhají v patnáctce EU, a v kombinaci s předpokladem, že je omezena mobilita pracovní síly a přizpůsobivost mezd, se země SVE pravděpodobně nekvalifikují pro přistoupení k EMU, alespoň, pokud se uplatní kritéria OMO. De Grauwe také dodává, ‘nicméně se přistoupení k EMU zdá jako

svůdné, protože většina států SVE vyjádřila jejich záměr přistoupit k EMU co nejrychleji' (De Grauwe and Schnabl 2004).

3.2 Režimy směnných kurzů v nových členských státech ve SVE

Volba měnového režimu a politiky směnného kurzu byly pro země s přechodnou ekonomikou zásadní jakožto pro malá otevřená hospodářství (s výjimkou Polska), která jsou zranitelná vnějším vývojem. Vývoj systémů směnného kurzu v zemích SVE je shrnut v tabulce 3.

Estonsko, Litva a Bulharsko, prostřednictvím uspořádání měnového koše, a Lotyšsko pomocí konvenčně stabilizované pevně vázané měny udržely stabilitu měny ve vztahu k jedné základní měně, euru, zatímco současně ostatní státy buď ponechaly plovoucí směnný kurz, nebo přešly na pružnější systémy jako Slovensko nebo Polsko.

Tabulka 3: Vývoj režimů směnných kurzů v nových členských státech

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bulharsko	8	8	8	2	2	2	2	2	2	2
Estonsko	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Litva	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Lotyšsko	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Malta	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Maďarsko	7	5	5	5	5	5	5	4	4	4
Kypr	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Česká rep.	3	3	6	7	7	7	7	7	7	7
Polsko	5	6	6	6	6	6	7	7	7	7
Rumunsko	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Slovinsko	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Slovensko	3	3	6	6	8	8	8	8	8	8

Poznámky: 1 – Dolarizace/euroizace, 2 – měnový koš, 3 – konvenční pevný kurz, 4 – horizontální kurzové rozpětí +/- 15%, 5 – drobné kolísání kurzů, 6 – drobné kolísání kurzového rozpětí, 7 – řízený plovoucí kurz (cestou přebytku rezerv), 8 – nezávislý plovoucí kurz.

Pramen: GŘ ES FIN, národní banky (Raul Eamets).

Zkušenosti ukazují, že uspořádání měnového koše je velmi úspěšné při krátkodobém krocení inflace (zejména nad značkou 10%), zatímco rozdíly v růstu výkonnosti se nedají jasně přiřadit měnovým režimům. Jak Raul Eamets uvádí v kapitole o Estonsku, úspěch uspořádání měnového koše spočívá z velké části ve fiskální disciplíně, která byla ve všech pobaltských státech udržována. Existuje druhý klíčový prvek ve vztahu k uspořádání měnového koše, zejména volba správného vstupního (počátečního) směnného kurzu (s podceněným měnami), která ponechává dostatečný prostor pro udržení konkurenceschopnosti i později v

důsledku rozdílů v inflacích. Uspořádání měnového koše kombinované společně s finanční disciplinou napomohlo k obnovení důvěryhodnosti a poskytlo ochranu před měnovými spekulacemi.

Tabulka 4: Fiskální a měnová konvergence, plánované přistoupení k EMU

Stát	Inflace			Vyrovnanost státního rozpočtu**			Státní dluh			Vstup do EMU
	2004	prosinec	2005	2003	2004	2005*	2003	2004	2005*	
	průměr	2004	průměr							
Slovensko	3.6	3.3	2.9	-2.0	-2.3	-2.2	29.5	30.9	30.8	2007
Estonsko	3.0	4.8	2.6	3.1	0.5	0.2	5.3	4.8	4.4	2007
Litva	1.1	2.8	2.8	-1.9	-2.6	-2.5	21.6	21.2	21.7	2007
Lotyšsko	6.2	7.4	3.4	-1.5	-2.0	-2.8	14.4	14.6	15.4	2008
Kypr	1.9	3.9	2.1	-6.4	-5.2	-2.9	70.9	74.9	71.4	2007
Malta	2.7	1.9	2.7	-9.6	-5.2	-3.7	70.4	73.2	72.0	2008
Slovensko	7.4	5.8	4.0	-3.7	-3.8	-3.8	42.6	43.0	44.2	2009
Polsko	3.6	4.4	3.2	-3.9	-5.4	-4.1	45.4	45.9	47.6	2010
Česká rep.	2.6	2.5	2.8	-12.8	-5.2	-4.7	37.8	38.6	39.4	2010
Maďarsko	6.8	3.6	3.3	-6.2	-5.5	-5.2	59.1	59.9	59.5	2010

Poznámky: * prognóza; ** bez soukromých důchodových fondů (jinak v případech Polska a Maďarska asi o 1% bod méně).

Pramen: ES, EUB, prognóza založená na národních pramenech, ES a Ecosoc (2005).

Období ERM II

Zvláštní rizika souvisejí s obdobím ERM II, jak již zdůraznilo několik odborníků. Charles Wyplosz v deníku *Financial Times* (Wyplosz 2003) argumentoval, že země přistupující k EMU v rámci systému ERM II jsou zejména zranitelné spekulativními útoky s konečným destabilizačním účinkem. Argumentuje, že systém ERM II není vhodným rámcem pro fiskální a měnovou konvergenci států SVE. Přechodné období v délce dvou let se nezdá být dobře postaveno. Podíváme-li se na těkavost směnných kurzů v období posledních pěti let, pak žádný pohyb nepřesáhl rozpětí 15%.

4 Přínosy a rizika přistoupení k eurozóně

4.1 Přístup 'hlavního proudu'

Ekonomové hlavního proudu včetně MMF, většina odborníků, finanční instituce a většina těch, kdo vytvářejí politiku v příslušných zemích, vidí kladná a záporná hlediska členství v EMU spíše z technického pohledu (European Policy Centre 2004; MMF 2004).

Viděno z hlediska EMU jako celku:

Kladné faktory

- Malá velikost nových členských států ve srovnání s eurozónou (5–6%) v číslech HDP, by měla napomoci při rozšíření zóny.
- Většina nových členských států může vykázat dobrou celkovou výkonnost ve smyslu stability a jmenovitých kritérií pro hospodářskou konvergenci.
- Proces dohánění – skutečná hospodářská konvergence – je ještě daleko.

Záporné faktory

- V některých nových členských státech je ještě potřeba velkého úsilí ke splnění maastrichtských kritérií konvergence, zejména při snižování inflace a veřejných deficitů (což může způsobit růst politických obtíží v některých zemích).
- Některé státy ještě stále zažívají velmi vysokou úroveň nezaměstnanosti.
- Veliké schodky běžného účtu jsou často 'odvrácenou stranou' vysoké úrovně FDI, zejména v pobaltských státech, Maďarsku a v České republice.

Viděno z hlediska kandidátů na přistoupení k EMU jsou nejčastěji vznášeny následující argumenty hlavního proudu:

Kladný vliv

Předpokládá se, že přistoupení k EMU vyústí v nárůst míry růstu, a tím posílí skutečnou konvergenci HDP s průměrem EU. Odhady počítají s dočasnou mírou růstu mezi 0,3 až 0,8 procentními body následovaný ziskem od 0,2 po 0,4 procentních bodů v nadcházejících letech (European Policy Centre 2004). Podle MMF (MMF 2004), 'dlouhodobě by mohlo přijetí eura zvednout HDP o dalších 20–25 procent ve většině států střední Evropy'. To by bylo důsledkem následujících faktorů:

- Nižší úrokové sazby vedoucí k vyšším investicím spojeným s nižšími náklady na obsluhu veřejného dluhu .
- Vyloučení kurzového rizika a nižší náklady na transakce zahraničního obchodu (Oblath 2003).
- Lepší prostředí pro FDI díky zvýšené důvěryhodnosti.
- Možný stimul pro strukturální reformy prostřednictvím vlivu na disciplínu z podílu ERM II na domácích politikách.
- Zvýšená makroekonomická stabilita a další konvergence hospodářských cyklů.
- Jakmile budou v EMU, možnost ovlivnit ve větším měřítku měnovou politiku EUB, než jim jinak umožňuje relativní hospodářská váha těchto zemí.

4.2 Kritický přístup

Na základě zpráv států obsažených v této publikaci a makroekonomických úvah o přechodných ekonomikách se dají předložit následující argumenty .

Jak již bylo uvedeno, odlišné hospodářské profily nových členských států ve vztahu k patnáctce EU vyvolávají otázku o jakémkoli rigidním použití kritérií SGP na tyto státy. Je dobře známo, že kritéria SGP v jejich současné formě byla a jsou tvrdě kritizována uvnitř EMU a že výkonnost zemí v EMU, zejména Německa a Francie, oproti Velké Británii a skandinávským zemím, které nejsou členy EMU, nepřináší žádné povzbuzení.

Vzhledem k jejich vysokému a nevyrovnanému rozvoji produktivity práce vyústí Balassa–Samuelsonův efekt v rovnovážnou míru inflace (při konstantním směnném kurzu) vyšší než v zemích EMU a v souladu s kritérii SGP. Vyšší míra inflace by mohla vzniknout také z jiných důvodů. Zejména jsou zvláště důležité dva faktory, které se v diskusích o dané problematice často opomíjejí.

1. Struktura cen a nákladů v nových členských státech ve SVE je z historických důvodů stále podstatně odlišná (například regulované ceny, potlačené inflační tlaky a tak dále), jak je vyjádřeno v mezeře mezi paritou kupní síly a mírou tržní směny (velikost míry leží od asi 1,3 ve Slovinsku až po 3 v některých pobaltských státech a v Bulharsku, přičemž průměrná hodnota je okolo 2). Současná mezera společně s jejími deformacemi bude pravděpodobně napravena ve 'svěrací kazajce' EMU.

2. Nerovnováha mezi úrovněmi mezd a produktivity práce (uvedená výše). Z historických důvodů a kvůli povaze transformace jsou současné úrovně mezd podstatně pod úrovněmi produktivity práce, i pokud se bere za referenční hodnotu poměr mezd/produktivity práce v patnáctce EU. To znamená, že v těchto hospodářstvích existuje 'rezerva v produktivitě práce', která by teoreticky umožnila růst mezd až za růst produktivity práce, jak je vidět v Maďarsku v posledních třech letech. Díky použití inflačního omezení SGP v těchto zemích se dostává konvergence mezd pod tlak.

Cílem většiny nových členských států SVE je však opustit svůj hospodářský profil s nízkými mzdami a podporovat rozvoj znalostní společnosti. Stlačování míry inflace ke splnění úrovně v SGP by mohlo poškodit vývoj produktivity práce, růst a skutečnou konvergenci.

Jsou zde také problémy s fiskálními kritérii.

Cílem skrytým za kritérii SGP byly udržitelné veřejné finance prostřednictvím udržování správného poměru veřejného dluhu/HDP. Rigidní kritéria SGP – včetně 3% poměru veřejného schodku/HDP – byla ušita na míru mírám růstu současných států EMU a úrovním zadluženosti nejvíce zadlužených zemí jako jsou Belgie a Itálie. Kandidátské státy na vstup do EMU s úrovní veřejné zadluženosti dostatečně pod 60% a s mírami jmenovitého růstu dosahujícími téměř 10% by mohly dobře udržovat roční schodek ve výši 4–4,5%, aniž by zvyšovaly veřejný dluh (Surányi 2005).

Za předpokladu, že 'svěrací kazajka' současných pravidel SGP pravděpodobně nebude vyhovovat zvláštním rysům těchto zemí, se zdá, že růst, zaměstnanost a skutečná konvergence budou opravdu ohroženy.

Další argumenty se týkají rizik sociálního zabezpečení a veřejných investic, jak již byly zmíněny. Většina transformujících se zemí trpí 'deficitem sociálního zabezpečení' a zoufale potřebují dobře cílené veřejné investice.

Zde jsou zásady Evropského sociálního modelu a Lisabonské agendy jen indikativní. Mělo by se rovněž vidět, že existuje jasný rozpor mezi cíli Lisabonské agendy a současnými kritérii SGP ve vztahu k novým členským státům ve SVE. Na tento vztah mezi kritérii SGP a zásadami Evropského sociálního modelu se dá rovněž nazírat jako na 'dvojznačný'.

Střet cílů je zjevný, jestliže se zváží zásady Evropského sociálního modelu. Zatímco na jedné straně se patnáctka EU stále více a více obává toho, co nazývá 'sociálním dumpingem' z Východu, rigidní uplatňování kritérií SGP ukládá zemím SVE závažná omezení, která zachovávají deformace ve struktuře cen a nákladů a disproporcionalitu mezi úrovněmi mezd a produktivity práce.

Existuje také rozpor ve vztahu k rozličným úrovním integrace s EU. Absurdní situace se vynoří, když nové členské státy vstoupí do EMU, ale stále nebudou užívat jedné ze základních svobod EU, a to volného pohybu pracovních sil. To bude představovat závažnou asymetrii, zejména pokud jde o skutečnost, že s menší měnovou a fiskální volností by členské státy potřebovaly více mobility a pružnosti v jiných oblastech, aby zvládly možné šoky. Proto pracovní dokument ECOSOC radí novým členským státům, aby nevstupovaly do EMU před koncem přechodného období pro volný pohyb pracovních sil (ECOSOC 2005).

Tudíž se zdá, že hlavní záležitostí ve vztahu k přistoupení k EMU a jeho načasování není schopnost těchto zemí vyrovnat se s kritérii SGP (jak se téměř všeobecně prohlašuje), ale spíše důvody pro toto přistoupení a jeho dopady. Načasování procesu je přirozeně nejpříístupnější racionálnímu zásahu. Hlavní otázkou ve smyslu politiky zůstává, jak agenda přistoupení k EMU vyhovuje národním prioritám nových členských států.

4.3 Nedostatečný sociální dialog

To, jaká bude optimální trajektorie přistoupení k EMU, bude záviset velmi mnoho na zvláštních okolnostech jednotlivých zemí a také na národních prioritách. Bohužel veřejná rozprava a sociální dialog se ve většině dotčených zemí nevedou. Široká veřejnost, ale rovněž sociální partneři si nejsou plně vědomi rizik, protože dosud nebyly řádně informováni.

Srovnávací studie provedená organizací Evropská nadace pro zlepšení životních a pracovních podmínek (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (EIRO 2004)) prozkoumala úlohu, kterou by mohla hrát národní úroveň 'sociálních paktů' mezi vládami a sociálními partnery při přípravě půdy pro nové členské státy a kandidátské země na přistoupení k Hospodářské a měnové unii (Economic and Monetary Union (EMU)). Národní tripartitní instituce se dají pojímat jako výhoda, pokud se týká úspěšné koordinace makroekonomických otázek tohoto druhu. Zásadním problémem v nových členských státech a kandidátských zemích (jak to studie předložila) bylo 'v jakém rozsahu jsou stávající instituce na národním úrovni připraveny se vypořádat se sociálně-hospodářskými výzvami, které povstávají z dodržování maastrichtských kritérií, a přijmout aktivní úlohu v rozpracování agendy přistoupení k EMU.

Ve skutečnosti, jak odhalily čtyři národní zprávy, sociální partneři (s některými výjimkami) nebyli a nejsou zapojeni do rozhovorů o přistoupení k eurozóně nebo do vypracování národních měnových plánů a plánů konvergence.

Jedinou výjimkou je Slovinsko, kde skutečné zapojení sociálních partnerů od samého počátku vyvrcholilo uzavřením sociálního paktu. Určitý sociální dialog proběhl v České republice, kde odborové svazy přispěly k rozhodnutí odložit první verzi plánu na přistoupení k EMU, která byla soustředěna na brzký vstup. Českomoravská konfederace odborových svazů (ČMKOS) vypracovala svůj vlastní posudek předvídatelných sociálních dopadů přistoupení k EMU. V ostatních zemích však úloha sociálního dialogu byla a je pouze formální až okrajová.

Paradoxně byli sociální partneři ve většině zemí zapojeni do vypracování národních akčních plánů zaměstnanosti (NAPE) s jejich ctižádostivými cíli politiky zaměstnanosti. Nikdo si nebyl skutečně vědom možných rozporů mezi cíli těchto politik a důsledky rychlého přistoupení k eurozóně.

Je dokonce mnohem podivnější, že ve svých zprávách o pokroku Evropská komise zdůraznila, aby – v té době – kandidátské země posílily sociální dialog a, v rámci Evropské strategie zaměstnanosti (European Employment Strategy), naléhala na zapojení sociálních partnerů do vypracování návrhů národních akčních plánů zaměstnanosti. Tento tlak přinesl ovoce, protože sociální dialog činí rok od roku pokroky, alespoň v souvislosti s národními akčními plány zaměstnanosti. To však platí mnohem méně v případě ve vztahu k plánům na měnovou a fiskální konvergenci, které určují agendu přistoupení k eurozóně.

4.4 Rysy typické pro jednotlivé státy

Jak jsme již zmínili na začátku, s novými členskými státy SVE se nedá nakládat jako s homogenní skupinou. Existují dvě hlavní skupiny zemí: (i) pobaltské státy s jejich uspořádáním měnového koše (nebo pevně vázanou měnou) a (ii) ostatní státy.

Pro pobaltské státy by zůstat mimo EMU nebo zvolit delší přechodné období nenabízelo žádné další přínosy, protože uspořádání měnového koše již nyní omezuje rozsah nezávislé měnové politiky. Jejich filosofií (jak ji popisuje estonská zpráva) bylo a je, že 'tvrdomi měnové a fiskální politiky musejí být vyrovnány sociální pružností a pružností trhu práce'. Jak vidíme ve zprávách jednotlivých zemí, přísné fiskální politiky byly předpokladem pro úspěšné udržení uspořádání měnového koše. Pro tyto země bylo logickou volbou přijmout euro co nejdříve. To však neznamená, že nerovná partnerství, která se objevují v souvislosti s ostatními zeměmi, by tyto země neovlivnila. Jsou zde rovněž relevantní omezení sociálních výdajů a veřejných investic, taková jako míra inflace nižší než možná udržitelná míra. Navíc tyto země mají nejvyšší veřejný dluh a nejvyšší růst, což znamená, že potenciálně vyšší poměry schodku

by nepodkopaly základní kritéria stability a udržitelnosti veřejného dluhu.

Dokonce i tak jejich volby politik nenabízejí životaschopnou alternativu ke scénáři 'co nejdřívejšího' přistoupení k eurozóně. Také v zahraničí existuje konsensus o rychlém přijetí eura. Avšak sociální partneři nebyli zapojeni do diskuzí o politice a do formulace makroekonomické politiky. V případě pobaltských států nebyl dopad této skutečnosti natolik zřetelný, protože jejich prostor k manévrování a možnosti politik byly mnohem užší než jinde.

Avšak pokud by se pobaltské státy chtěly přiblížit zásadám Evropského sociálního modelu, pak budou muset zvýšit nízké úrovně sociálních výdajů. Navíc pokud by také chtěly opustit profil svých hospodářství s nízkými mzdami, pak poněkud vyšší míra inflace by jim nabídla více prostoru k manévrování.

Slovinsko je zvláštní případ v tom, že přijalo postupný přístup a že má sociální pakt, který podpírá rychlé přijetí eura. Slovinsko představuje mezi kandidáty na přistoupení k EMU nejlepší praxi, přestože je pravdou, že jeho úroveň hospodářského rozvoje a počáteční postavení byly příznivější než rozvoj a postavení ostatních států. Přesto by měl být slovinský postup širokého sociálního dialogu příkladem pro ostatní. (Slovinsko je pravděpodobně jedinou zemí, která může zvládnout rychlé přistoupení k EMU, aniž by pocítila významné vedlejší vlivy na růst, zaměstnanost a na výhled budoucí konvergence.)

U zbytku nových členských států ve SVE je situace složitější. Problematickými případy jsou země 'visegrádské čtyřky', které vytvářejí zhruba 85% HDP současných kandidátů na přistoupení k EMU.

Mezi těmito státy, jak odhalily zprávy jednotlivých zemí, se dá stanovit řada odlišných postupů. I přesto je jejich společným prvkem to, že povědomost veřejnosti o dané problematice je na velmi nízké úrovni. Obyvatelstvo, včetně sociálních partnerů, si téměř zcela neuvědomuje, že přistoupení k eurozóně není jednoduše technickou záležitostí, ale něco, co bude mít přímý dopad na budoucnost rozvoje a životní úrovně. To je odpovědností všech politických aktérů a sdělovacích prostředků. Nevede se žádná systematická diskuze o možnostech politiky, alternativách, nebo o následcích. Ačkoliv zde obíhá řada dokumentů a příspěvků o strategii rozvoje, od národních rozvojových strategií přes akční plány zaměstnanosti až po plány měnové a fiskální konvergence, debata o tom, jak jsou tyto možnosti politiky navzájem provázané, nebyla a není součástí agendy.

Na tomto pozadí mají tyto čtyři země odlišné strategie, ale ironicky pravděpodobně skončí v eurozóně ve stejný rok, pravděpodobně v roce 2010. (Na výzvu polského ministra financí jeho kolegům ve visegrádské

čtyřce, aby koordinovali vstup do EMU a zaměřili se na rok 2010, dal slovenský ministr financí otevřené odmítnutí: ‘nebudeme čekat na ostatní’, v novinách *Népszabadság* 2005).

Nejsystematičtější přístup mezi těmito zeměmi, doplněný částečným sociálním dialogem, byl přístup České republiky, kde názory odborových svazů ovlivnily rozhodující osoby, aby opustily počáteční ‘přístup rychlé cesty’ k agendě přistoupení k EMU. Za předpokladu nízkého ‘stresu sociálního zabezpečení’ charakteristického pro Českou republiku se její současný postup k eurozóně zdá být nejrealističtější a nejudržitelnější v rámci skupiny čtyř zemí Visegrádu.

V Maďarsku politický nesouhlas mezi ministerstvem financí a národní bankou vnesl zbytečné napětí do procesu měnové a fiskální konvergence směrem k EMU. Namísto cílené strategie, vycházející z vlastností dané země a národních priorit, podkopala řada nerealistických a následně korigovaných závazků důvěryhodnost jak fiskální, tak i měnové politiky, což vyústilo ve ztrátu důvěry mezi (především krátkodobými finančními) investory. Politickou prioritou současné vlády je vyvážení situace sociálního zabezpečení a fiskální úpravy jsou až na druhém místě. Otevřená diskuze a jasná strategie se však dosud neobjevily.

Polsko, se svými chronickými problémy se zaměstnaností a sociálním napětím (má nejvyšší ‘stres sociálního zabezpečení’ mezi státy SVE), čelí obtížné volbě politik ve své strategii pro přistoupení k EMU. Předcházející nadšení ohledně eura uvolnilo místo pro opatrnější přístup. Jak se tvrdí v polské zprávě: strategie ‘euro co nejdříve’ byla vyvážena stanoviskem ‘euro ve správnou dobu’. Je však otevřenou otázkou, jak odlišná stanoviska budou zaujímat političtí činitelé v rámci koherentní národní strategie.

Slovensko, jako pionýr liberálních hospodářských reforem s jeho strategií ‘dohánění pozdního příchozího’, dosáhlo obdivuhodných zlepšení ve svých veřejných financích a v ukazatelích makroekonomické výkonnosti. V jejich důsledku se samo staví jako země Visegrádu s nejvyšší nadějí pro přistoupení k EMU jako první do roku 2009. Za předpokladu mimořádně vysoké sociální ceny zaplacené v posledních letech a všeobecně vysokého “stresu sociálního zabezpečení” této země – a rovněž ve světle nadcházejících voleb – zůstává stále otevřenou otázkou, zda se tato strategie prokáže jako udržitelná.

Všechny tyto státy by velmi mnoho získaly z objasnění toho, jak zapadne přijetí eura do jejich strategie střednědobého a dlouhodobého rozvoje včetně národních priorit stanovených v jejich národních rozvojových plánech.

Literatura

- Balassa, Béla (1964) The Purchasing Power Parity Doctrine: A Reappraisal. *Journal of Political Economy* 6, 584–566.
- Buiter, W.H. a C. Grafe (2002) Anchor, Float or Abandon Ship: Exchange Rate Regime for the Accession Countries, presented at the conference 'Alternative exchange rate regimes in the globalized world; 11. června 2002, Talin, Estonsko.
- Doyle, P., L. Kuijs a G. Jiang (2001) Real convergence with EU income levels: Central Europe from 1990 to the long term, IMF Working Paper WP/01/146, MMF (září).
- EUB (1999) Monthly Bulletin (květen).
- ECOSOC (2005) European Monetary Union enlargement, working document, zpravodaj: pan Páleník, Brusel.
- EIRO (2004) National-level tripartism and EMU in the new EU Member States and candidate countries, <http://www.eiro.eurofound.eu.int>
- Egert, B. (2002) Estimating the impact of the Balassa–Samuelson effect on inflation and the real exchange rate during the transition, *Economic Systems* 26, 1–16.
- Jeffrey, F. a A. Rose (2002) An estimate of the effect of common currencies on trade and income, *Quarterly Journal of Economics* 117, 437–466.
- Galgoczi, B., C. Lafoucriere a L. Magnusson (2004) *The enlargement of Social Europe – the role of the social partners in the European Employment Strategy*, ETUI: Brusel.
- de Grauwe, P. a G. Schnabl (2004) Nominal versus real convergence with respect to EMU accession. How to cope with the Balassa–Samuelson dilemma, working paper, KU Leuven.
- de Grauwe, P. a F. Mongelli (2005) Endogenities of optimum currency areas: what brings countries sharing a single currency together? ECB pracovní dokument 468 (duben).
- Gros, D., T. Meyer a A. Ubide (2004) The nine lives of the Stability Pact, a special report by the CEPS Macroeconomic Policy Group (únor).
- MMF (2004) Adopting the euro in Central Europe – challenges of the next step in European integration.
- Inotai, András (1999) Benefits and costs of EU enlargement for present members, first-round candidates and other associated countries, paper presented at the Annual World Bank Conference on Development Economics, Europe, Paris, 21.–23. června 1999.
- Keune, M. a M. Rhodes (2005) EMU and welfare states in East Central Europe, in K. Dyson (ed.) *Enlarging the euro-zone: the euro and the transformation of East Central Europe*, Oxford: OUP, (bude publikováno).
- Köhler, Horst (2004) The euro – towards adopting the common currency in Central Europe, keynote address at the conference 'Euro adoption in the accession countries—opportunities and challenges', Mezinárodní měnový fond, Praha, 2. února 2004.
- McKinnon, D. I. (1963) Optimum currency areas, *American Economic Review* (září), 717–725.
- Mundell, R. A. (1961) A theory of optimum currency areas, *American Economic Review* 51, No. 4 (září), 657–665.
- Napi (2004), Rozhovor s Zsigmond Járai, *Napi Gazdaság* (Maďarské hospodářské noviny), 28. října 2004 (maďarsky).
- Népszabadság (2005) Interview with Peter Papánek, *Népszabadság* (maďarský deník), 22. února 2005 (maďarsky).

- Oblath, Gabor (2003) Inside the EMU is safer (maďarsky), *Figyelő* (17. července), Budapešť.
- Orbán, G. a Gy. Szapáry (2004) The Stability and Growth Pact from the perspective of the new member states, Maďarská národní banka, pracovní dokument 2004/4.
- Samuelson, Paul (1964) Theoretical remarks on trade problems, *Review of Economics and Statistics* 64, 145–154.
- Surányi, Gy. (2005) The euro framework must be reformed, *The Banker* (March), Londýn.
- Szapáry, Gy. (2004) Challenges on the road to the euro: the role of ERM II, Maďarská národní banka, pracovní dokument, Budapešť.
- Thygesen, N. (2002) The Stability and Growth Pact: any need for a revision? European Parliament, Note to Economic and Monetary Affairs Committee, (listopad).
- Organizace spojených národů (2001) Economic transformation and real exchange rates in the 2000s: the Balassa–Samuelson connection, *Economic Survey of Europe* 1.
- Světová banka (2004) EU-8 Quarterly Economic Report (červenec).
- Wyplosz, Charles (2003) Do not impose a currency crisis on Europe, *Financial Times* (15. července).